

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра інформаційних технологій та кібербезпеки, факультет № 4

ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни «Правові засади кібербезпеки»
вибіркових компонент
освітньої програми першого рівня вищої освіти**

125 Кібербезпека (безпека інформаційних та комунікаційних систем)

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2020 № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол від 16.09.2020 № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС
Протокол від 18.09.2020 № 5

Розглянуто на засіданні кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки
(*протокол від 15.09.2020 № 16*)

Розробник:

Доцент кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки, к.ю.н., доцент
Манжай О.В.

Рецензенти:

Тулупов В.В., доцент кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки
факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ
к.т.н., доцент;

Янович Ю.П., декан факультету права та підприємництва Харківського
університету, к.ю.н., доцент.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма *вибіркової* навчальної дисципліни складена відповідно до освітньої програми *першого* рівня вищої освіти *спеціальності «Кібербезпека» спеціалізації «Протидія кіберзлочинності»*.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є суспільні відносини, які виникають з приводу захисту інформації.

Міждисциплінарні зв'язки: «Кібербезпека», «Правознавство».

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

1. Інформація як об'єкт правового захисту.
2. Структура та засади правового забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки України.
3. Структура та засади правового забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки України.
4. Захист відкритої інформації в Україні.
5. Правові засади захисту інформації з обмеженим доступом, що не належить до державної таємниці.
6. Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та за її межами.
7. Захист електронного документообігу в Україні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Правові засади кібербезпеки» є засвоєння студентами теоретичних основ, принципів, та конкретних нормативно-правових актів у сфері захисту інформації з метою їх застосування в службовій діяльності.

1.2. Завданнями вивчення дисципліни «Правові засади кібербезпеки» є дослідження юридично-значущих ознак інформації, структури та механізму забезпечення інформаційної безпеки держави, захисту окремих об'єктів інтелектуальної власності, режиму роботи з видовою інформацією, безпеки електронного документообігу.

1.3. Згідно з освітньою програмою здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- основні положення та терміни що закріплені у нормативно-правових актах та стосуються захисту інформації;
- основну нормативно-правову базу захисту інформації;
- законодавчо закріплені види інформації, та правові засади її захисту;
- особливості правового захисту інформації в системі Національної поліції України;

вміти:

- систематизувати законодавчу базу відповідно до напрямів захисту;
- визначати вид інформації і відповідні методи її захисту, спираючись на чинну нормативно-правову базу;

- складати юридичні документи, щодо стосуються захисту різних видів інформації;
- оцінювати внутрішні документи в сфері захисту інформації на відповідність діючому законодавству;
- визначати гриф обмеження доступу для носіїв інформації з обмеженим доступом;

бути ознайомленими

- з поширеними методами порушення існуючого законодавства, щодо захисту інформації.

1.4. Форма підсумкового контролю екзамен

1.5. Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі забезпечення інформаційних технологій (кібербезпека), що передбачає ідентифікацію та використання інформації для прийняття рішень	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК.3	ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)	ФК.1	ФК 1. Здатність використовувати законодавчу та нормативно-правову бази, а також вимоги відповідних, в тому числі і міжнародних, стандартів та практик щодо здійснення професійної діяльності

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредитів ECTS.

2. Короткий опис змісту навчальної дисципліни

ТЕМА № 1. Інформація як об'єкт правового захисту

Поняття інформації. Класифікація інформації. Право на інформацію.

ТЕМА № 2. Структура та засади правового забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки України

Поняття інформаційної безпеки. Інформаційна війна. Захист України від негативного інформаційного впливу.

ТЕМА № 3. Правові засади захисту інтелектуальної власності

Об'єкти інтелектуальної власності. Характеристика окремих об'єктів промислової власності. Авторське та суміжне право.

ТЕМА № 4. Захист відкритої інформації в Україні

Концептуальні питання захисту відкритої інформації. Публічна інформація. Порядок створення комплексної системи захисту відкритої інформації.

ТЕМА № 5. Правові засади захисту інформації з обмеженим доступом, що не належить до державної таємниці

Захист конфіденційної та службової інформації. Захист інформації про особу.

ТЕМА № 6. Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та за її межами

Захист державної таємниці в Україні. Зарубіжний досвід захисту державної таємниці та службової інформації.

ТЕМА № 7. Захист електронного документообігу в Україні

Правове регулювання електронного документообігу в Україні. Організаційна структура забезпечення використання електронного підпису. Загальний порядок накладання та перевірки електронного підпису.

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті
Основна

1. Манжай О. В., Манжай І. А. Правові засади захисту інформації: підручник / вид. друге, переробл. та доповн. Харків : Промарт, 2020. 162 с. з іл.

Допоміжна

2. Criminal Law of the People's Republic of China. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cgvienna/eng/dbtyw/jdwt/crimelaw/t209043.htm> (дата звернення: 17.03.2020).

3. Executive Order 13526 Classified National Security Information, December 29, 2009 URL: <http://edocket.access.gpo.gov/2010/pdf/E9-31418.pdf> (дата звернення: 17.03.2019).

4. German criminal code Уголовный кодекс ФРГ. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/ (дата звернення: 17.03.2020).

5. Instruction sheet on the Handling of Protectively Marked Information Classified VS-NUR FÜR DEN DIENSTGEBRAUCH (RESTRICTED). URL: https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Sicherheitsberatung/VS-MerkblattEnglisch_pdf.pdf?__blob=publicationFile (дата звернення: 17.03.2019).

6. Law of the People's Republic of China on Guarding State Secrets (2010 Revision) URL: <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=8039&lib=law&SearchKeyword=&SearchCKeyword=> (дата звернення: 17.03.2020).

7. Osepashvili D. New Media and Russian-Georgian August 2008 War. *Journalism and Mass Communication*. 2014. Vol. 4, No. 6. P. 360-366.

8. Sharma S. Gupta J. N. D. Securing Information Infrastructure from Information Warfare. *Logistics Information Management*. 2002. № 15(5/6). P. 414-422.

9. State Secrets China's Legal Labyrinth. URL: <http://www.lapres.net/statecrets.pdf> (дата звернення: 17.03.2019).

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

11. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України № 821 від 16.11.2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 93, стор. 39, стаття 3033.

12. Етапи побудови КСЗІ. URL: <http://altersign.com.ua/korysna-informacija/pobudova-kszi/etapy-pobudovy-kszi> (дата звернення: 17.03.2020).

13. Закон «Про електронні довірчі послуги»: що це означає для замовника та постачальника. URL: <https://education.zakupki.prom.ua/zakon-pro-elektronni-dovirchi-poslugi-shho-tse-oznachaye-dlya-zamovnika-ta-postachalnika/> (дата звернення: 19.03.2020).

14. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України № 440 від 12.08.2005 ; [із змінами і доповненнями на 15.01.2020]. *Офіційний вісник України*. 2005. № 34 (09.09.2005). ст. 2089.

15. Іванцова А. Інтернет-тролі на службі в олігархів та політиків. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27042051.html> (дата звернення: 15.03.2019).

16. Кондратюк М. О. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 41. С. 108-113.

17. Концепція технічного захисту інформації в Україні: постанова Кабінету Міністрів України № 1126 від 8.10.1997 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1126-97-%D0%BF> (дата звернення: 12.07.2017).

18. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17 (18.04.2001). ст. 432.

19. Леонтева, Л. Інформаційна війна в епоху глобалізації URL: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/seminary/2000/sem13-04.htm> (дата звернення: 13.03.2019).

20. Манжай О. В. Косминя А. П. Аналіз системи охорони державної таємниці в Китайській Народній Республіці. *Право і безпека*. 2014. № 4 (51). С. 38-42.

21. Манжай О. В. Правові засади захисту інформації: навчальний-посібник. Харків : Ніка Нова, 2014. 104 с. з іл.

22. Манжай О. В., Нікітіна О. В. Деякі аспекти автоматизації визначення виду інформації за режимом доступу відповідно до чинного законодавства України // Інформатизація вищих навчальних закладів МВС України: матеріали науково-практичної конференції (27 квітня 2007 р.). Харків: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2008. Вип. 2. С. 184–187.

23. Медведєв В. К., Кучеренко Ю. Ф., Гузько Р. М. Сучасна інформаційна війна та її обрис. *Системи озброєння і військова техніка*. 2008. № 1. С. 52-54.

24. НД 1.4-001-2000. Типове положення про службу захисту інформації в автоматизованій системі. URL: <http://dstszi.kmu.gov.ua/dstszi/doccatalog/document?id=106341> (дата звернення: 17.03.2020).

25. НД ТЗІ 3.7-001-99. Методичні вказівки щодо розробки технічного завдання на створення комплексної системи захисту інформації в автоматизованій системі. URL: <http://dstszi.kmu.gov.ua/dstszi/doccatalog/document?id=106349> (дата звернення: 17.03.2020).

26. НД ТЗІ 3.7-003-05. Порядок проведення робіт зі створення комплексної системи захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі. URL: <http://dstszi.kmu.gov.ua/dstszi/doccatalog/document?id=106350> (дата звернення: 17.03.2020).

27. Носов В. В., Манжай О. В. Окремі аспекти протидії інформаційній війні в Україні. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2015. № 1(29). С. 26-29.

28. Носов В. В., Манжай І. А. Організаційно-практичні аспекти побудови комплексної системи захисту інформації для системи з інформацією, що публікується в глобальній мережі. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2017. № 2(34). С. 56-68.

29. Носов В. В., Манжай О. В. Актуальні питання правового захисту відкритої інформації та інформації про особу. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2006. Вип. 2 (13). С. 33-38.

30. Носов В. В., Манжай О. В. Організація та забезпечення інформаційної безпеки: навчальний посібник. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. 216 с.

31. Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць, затверджений Указом Президента України від 01.12.2009 № 987/2009; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2009. № 94 (14.12.2009). ст. 3204.

32. Перелік суб'єктів господарювання, що мають ліцензії на провадження господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України. URL: http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/article?art_id=284081&cat_id=266373 (дата звернення: 19.03.2020).

33. Перепелиця М. М., Манжай О. В. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія. Харків : Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. 248 с.: іл.

34. Побудова Комплексних Систем Захисту Інформації (КСЗІ). URL: <http://www.iqusion.com/ua/produkti-i-servisi/zakhist-informatsiji/120-kszi.html> (дата звернення: 12.07.2017).

35. Пода Т. А. Інформаційна війна як стратегія формування політичної свідомості(соціально-філософський аналіз). *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер. : Філософія. Культурологія. 2014. № 1. С. 67-70.

36. Податковий кодекс України від 02.12.2010; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2010. № 23 (23.12.2010). ст. 543.

37. Положення про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 № 414 ; [із змінами і доповненнями на 15.01.2019]. *Офіційний вісник України*. 2008. № 58 (15.08.2008). ст. 1957.

38. Положення про державний контроль за станом технічного захисту інформації: наказ Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України №87 від 16.05.07 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0785-07> (дата звернення: 17.03.2020).

39. Положення про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства, затверджене указом Президента України від 17.07.2006 № 621/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 29 (02.08.2006). ст. 2083.

40. Порядок отримання спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/pages/171> (дата звернення: 17.03.2020).

41. Порядок оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних, та інформаційно-телекомунікаційних системах: наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України № 660 від 02.12.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0090-15> (дата звернення: 17.03.2020).

42. Правила забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: постанова Кабінету Міністрів України № 373 від 29.03.06; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2006. № 13 (12.04.2006), стор. 164, стаття 878.

43. Про авторське право і суміжні права: закон України від 23.12.1993; [із змінами і доповненнями на 04.11.2018]. *Офіційний вісник України*. 1993. № 12 (01.03.1993). ст. 234.

44. Про державну таємницю: закон України від 21.01.1994 ; [із змінами і доповненнями]. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16 (19.04.1994). стор. 422. ст. 93.

45. Про доступ до публічної інформації: закон України від 13.01.2011; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2011. № 10 (18.02.2011), стор. 29, стаття 446.

46. Про електронні довірчі послуги: закон України від 05.10.2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 91 (21.11.2017). ст. 2764.
47. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22.05.2003 ; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2003. № 25 (04.07.2003). ст. 1174.
48. Про затвердження зобов'язання громадянина України у зв'язку з допуском до державної таємниці та анкети для оформлення допуску до державної таємниці: наказ Служби безпеки України від 18.07.2001 № 190. *Офіційний вісник України*. 2001. № 35 (14.09.2001). ст. 1655.
49. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: закон України від 05.07.1994; [із змінами і доповненнями]. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31 (02.08.1994). ст. 286.
50. Про захист персональних даних: закон України від 01.06.2010; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49 (09.07.2010), стор. 199, стаття 1604.
51. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 р.; [із змінами і доповненнями]. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48 (01.12.1992). ст. 650.
52. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: закон України від 15.12.1993; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 1993. № 12 (01.03.1993). ст. 204.
53. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: указ Президента України від 10.06.1997 р.; [із змінами і доповненнями на 23.11.2007] // *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107–108 (14.06.1997).
54. Про Регламент Верховної Ради України : закон України від 10.02.2010 р.; [із змінами і доповненнями]. *Офіційний вісник України*. 2010. № 12 (01.03.2010). ст. 565.
55. Про Центральний засвідчувальний орган. URL: <https://czo.gov.ua/> (дата звернення: 19.03.2019).
56. Саприкін О. Інформаційна експансія, інформаційна війна та інформаційна атака у засобах масової інформації на прикладі Євро-2012. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 1. С. 40-43.
57. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
58. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. № 3. С. 70-74.
59. Степаненко В. АУБ: Тепер кожен має можливість засвідчувати електронні документи своїм власним цифровим підписом. URL: http://www.uabanker.net/daily/2006/01/011806_1430.shtml (дата звернення: 17.03.2020).

60. Типова інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затверджена Постановою Кабінету міністрів України від 19.10.2016 № 736. *Офіційний вісник України*. 2016. № 85 (04.11.2016), стор. 102, стаття 2783.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

61. rada.gov.ua

4. Засоби оцінювання здобувачів вищої освіти

1. Універсальне поняття інформації, інформація як об'єкт правовідносин, інформаційні ресурси та процеси.
2. Юридично значущі ознаки інформації. Поняття «документ».
3. Класифікація носіїв інформації.
4. Нормативно-правова база захисту інформації.
5. Розгорнута класифікація інформації за порядком доступу.
6. Загальні питання права на інформацію.
7. Доступ до правової інформації.
8. Історія становлення системи національної безпеки України.
9. Складові частини національної безпеки України.
10. Дайте визначення поняття «інформаційна безпека».
11. Основні елементи організаційної основи системи забезпечення інформаційної безпеки України.
12. Основні пріоритети державної політики в інформаційній сфері щодо забезпечення інформаційної безпеки.
13. Поняття інформаційної війни.
14. Форми та мета ведення інформаційної війни.
15. Відмінні риси інформаційної війни.
16. Інформаційна безпека індивідуальної, групової і суспільної свідомості в сфері комерційної реклами.
17. Інформаційна безпека індивідуальної, групової і суспільної свідомості від впливу відео-, аудіо- і друкованих творів, комп'ютерних програм та ігор тощо.
18. Інформаційна безпека громадян як суб'єктів політичного процесу.
19. Об'єкти права інтелектуальної власності, визначені міжнародними конвенціями.
20. Об'єкти права інтелектуальної власності, визначені законодавством України.
21. Винахід та корисна модель.
22. Знаки для товарів і послуг, промисловий зразок.
23. Структура особистих немайнових прав автора.
24. Класифікація майнових прав автора.
25. Випадки вільного використання творів.
26. Окремі випадки вільного відтворення твору. Авторські договори.

27. Нормативно-правова база захисту відкритої інформації.
28. Комплексна система захисту відкритої інформації.
29. Види робіт, які здійснюються в межах технічного захисту інформації.
30. Захисту відкритої інформації, важливої для особи та суспільства.
31. Послідовність дій власника (розпорядника) інформаційно-телекомунікаційної системи із організації розробки комплексної системи захисту інформації.
32. Обсяг послуг виконавця із розробки комплексної системи захисту інформації.
33. Підтвердження якості створеної комплексної системи захисту інформації.
34. Контроль за функціонуванням комплексної системи захисту інформації.
35. Нормативно-правова база захисту державної таємниці.
36. Компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці.
37. Спеціальний суб'єкт, який здійснює віднесення інформації до державної таємниці.
38. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, та документи, які складаються на його основі.
39. Реквізити матеріальних носіїв інформації, що містять державну таємницю та ступені секретності.
40. Завдання РСО.
41. Допуск до державної таємниці.
42. Доступ до державної таємниці.
43. Обов'язки громадянина, якому надано допуск до державної таємниці.
44. Компенсація за роботу в умовах режимних обмежень.
45. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.
46. Досвід Російської Федерації щодо правового регулювання захисту державної таємниці.
47. Досвід США щодо правового регулювання захисту державної таємниці.
48. Досвід Великої Британії та ФРН щодо правового регулювання захисту державної таємниці.
49. Досвід КНР щодо правового регулювання захисту державної таємниці.
50. Електронний документ та електронний документообіг.
51. Цілі державного регулювання у сфері електронного документообігу.
52. Електронний підпис.
53. Види та визначення ключів в сфері застосування електронних підписів.
54. Організаційна структура накладання та перевірки електронного підпису.
55. Взаємодія суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг.

56. Особливості електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності.

57. Приблизна модель накладання електронного підпису.

58. Приблизна модель перевірки електронного підпису.